

บทที่ 4

กระบวนการทางนโยบายของนโยบายการรับจำนำข้าว ของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 พรรคเพื่อไทยได้นำเสนอนโยบายประชานิยมในด้านต่าง ๆ ต่อประชาชน หนึ่งในนโยบายประชานิยมที่ใช้ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง คือ การรับจำนำข้าวเปลือกเกวียนละ 20,000 บาท เมื่อพรรคเพื่อไทยได้เป็นผู้นำจัดตั้งรัฐบาล และได้แถลงนโยบายของรัฐบาลต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2554 ได้นำเสนอนโยบายการรับจำนำข้าวเปลือกตามที่ได้รณรงค์หาเสียงไว้กับประชาชนก่อนการเลือกตั้งเป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลที่จะเริ่มดำเนินการในปีแรก โดยมีรายละเอียดดังนี้

“กำหนดเป็นนโยบายเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการในปีแรก ยกย่องราคาสินค้าเกษตรและให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งเงินทุน โดยดูแลราคาสินค้าเกษตรให้มีเสถียรภาพที่เหมาะสม คำนึงถึงกลไกราคาตลาดโลก โดยใช้วิธีบริหารจัดการทางการตลาดและกลไกตลาดซื้อขายล่วงหน้า รวมทั้งผลักดันให้เกษตรกรสามารถขายสินค้าเกษตรได้ในราคาสูงเพียงพอ เมื่อเทียบกับต้นทุนและนาระบบรับจำนำสินค้าเกษตรมาใช้ในการสร้างความมั่นคงด้านรายได้ให้แก่เกษตรกรเริ่มต้นจากการรับจำนำข้าวเปลือกและข้าวเปลือกหอมมะลิ ความชื้นไม่เกินร้อยละ 15 ที่ราคาเกวียนละ 15,000 บาท และ 20,000 บาท ตามลำดับ พร้อมทั้งจัดให้มีการชดเชยความเสียหายของพืชผลจากภัยธรรมชาติให้แก่เกษตรกร การจัดทำระบบทะเบียนครัวเรือนเกษตรกรให้สมบูรณ์ และการออกบัตรเครดิตสำหรับเกษตรกร” (สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2554)

วัตถุประสงค์ของนโยบายการรับจำนำข้าว คือ (1) เพื่อยกระดับรายได้และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชาวนา (2) เพื่อสร้างความแข็งแกร่ง และความมีเสถียรภาพ และการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศด้วยการขยายตัวของการบริโภคภายใน เมื่อชาวนามีรายได้สูงขึ้นก็จะใช้จ่ายใช้สอยมากขึ้นมีเงินหมุนเวียนภายในประเทศมากขึ้น (3) เพื่อดึงเอาอุปทานข้าวเข้ามาอยู่ในความควบคุม ทำให้สามารถสร้างเสถียรภาพของราคาข้าวได้ (4) เพื่อยกระดับราคาข้าวไทยให้สูงขึ้น เนื่องจากข้าวไทยเป็นที่นิยมและเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศ จึงควรจะได้ราคาสูงกว่าข้าวจากประเทศผู้ส่งออกรายอื่น (คณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ, 2555)

สำหรับเรื่องงบประมาณที่ใช้ในโครงการจำนำข้าวนั้น วันที่ 10 มิถุนายน 2556 ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติให้การดำเนินโครงการรับจำนำข้าวเปลือก ได้ใช้ทุนหมุนเวียนจาก 2 แหล่ง ได้แก่ เงินทุนของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และเงินกู้จากสถาบันการเงินที่กระทรวงการคลังจัดหาและค้ำประกัน โดยให้มีการนำเงินที่ได้จากการระบายผลผลิตทางการเกษตรชำระคืนทุน ธกส. ให้เสร็จสิ้นก่อน แล้วจึงชำระคืนเงินกู้จากสถาบันการเงิน กรณีมีความจำเป็นให้ ธกส. สรรองจ่ายไปก่อนระหว่างรอเงินจากการระบายผลผลิตหรือเงินจากแหล่งอื่น ๆ โดย

ให้กระทรวงพาณิชย์ตกลงกับ ธกส. เป็นคราว ๆ ไป โดย ธกส. จะได้รับอัตราดอกเบี้ยต้นทุนเงินและค่าบริหารโครงการ

ทั้งนี้ให้กระทรวงการคลังรับภาระชำระคืนเงินต้น ดอกเบี้ย จากการกู้ยืมเงิน ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ และผลขาดทุนที่เกิดขึ้นทั้งหมดของการดำเนินโครงการจำหน่ายข้าวเปลือก ทั้งในส่วนที่กระทรวงการคลังจัดหาให้และส่วนที่ใช้เงินทุนของ ธกส. และให้ ธกส. แยกการดำเนินงานโครงการออกจากการดำเนินงานปกติ เป็น “บัญชีธุรกรรมนโยบายรัฐ” และบันทึกเป็นภาระผูกพันนอกงบประมาณเพื่อทราบผลกระทบจากการดำเนินงานโครงการและขอชดเชยความสูญเสียที่อาจเกิดขึ้น

โครงการรับจำหน่ายข้าวเปลือก เป็นโครงการที่ใช้เงินทุนของ ธกส. และเงินกู้จากสถาบันการเงินที่กระทรวงการคลังจัดหาและค้ำประกัน โดยกระทรวงการคลังรับภาระในการนำเงินงบประมาณชดเชยคืนเงินต้น ดอกเบี้ย จากการกู้ยืมเงิน ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ และผลขาดทุนที่เกิดขึ้นทั้งหมดของการดำเนินโครงการรับจำหน่ายข้าวเปลือกเป็นรายปี โดยให้ ธกส. จัดทำเป็นบัญชีธุรกรรมนโยบายรัฐ และบันทึกเป็นภาระผูกพันนอกงบประมาณ สำหรับข้อมูลโครงการรับจำหน่ายข้าวเปลือกถือเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการปิดบัญชีโครงการรับจำหน่ายข้าวเปลือกในการดำเนินการปิดบัญชีโครงการดังกล่าว หลังจากครบกำหนดไถ่ถอนหรือสิ้นสุดระยะเวลาโครงการ และให้มีการปิดบัญชีแบบปีต่อไป (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2555, หน้า 24)

บทนี้จะกล่าวถึง นโยบายการรับจำหน่ายข้าวของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โดยเน้นกระบวนการกำหนดนโยบายรับจำหน่ายข้าวสมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และการนำนโยบายไปปฏิบัติ

การกำหนดนโยบายการรับจำหน่ายข้าวสมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พ.ศ. 2554-2557

ในปี พ.ศ. 2554 หลังจากทีรัฐบาลภายใต้การนำของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้สิ้นสุดลงพรรคเพื่อไทยได้มีการเตรียมการสำหรับการเลือกตั้งในครั้งต่อไป ได้วางแนวทางดำเนินโครงการจำหน่ายข้าวเป็นมาตรการของพรรค ได้ออกแบบนโยบายเพื่อใช้ในการหาเสียงเลือกตั้ง เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างของพรรคเพื่อไทย พบว่า มีการแบ่งคณะทำงานออกเป็น 5 ฝ่าย (สมัชชา หุ่นสาระ, ประพัฒน์ จินดาเลิศอดมี และชนิษฐา เทพจร, 2556) ได้แก่

1. คณะกรรมการยุทธศาสตร์พรรค เป็นชุดที่คิดนโยบาย เพื่อใช้ในการหาเสียงเลือกตั้ง โดยคณะกรรมการยุทธศาสตร์พรรคจะมีหน้าที่หลักในการคิดค้นนโยบายของพรรคที่จะใช้ในการแข่งขันกับพรรคการเมืองต่าง ๆ ซึ่งมีแกนนำพรรคที่เคยถูกคำพิพากษาจากศาลรัฐธรรมนูญยุบพรรคหลังประชาชนมาทำงานในคณะนี้ด้วย อาทิเช่น นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ (ประธาน) นายพงศ์เทพ เทพกาญจนา นายสมพงษ์ อมรวิวัฒน์ นายวราเทพ รัตนากร นายจาตุรนต์ ฉายแสง นายณดล ปัทมะ นายโกสิน พลกุล นายพิชัย นริพทะพันธุ์ นายภูมิธรรม เวชยชัย และนายสาโรช หงษ์ชูเวช เป็นต้น

2. คณะกรรมการยุทธศาสตร์ประชาสัมพันธ์พรรค เป็นชุดที่ถูกตั้งขึ้นมาอย่างไม่เป็นทางการ เพราะต้องการรองรับสมาชิกพรรคที่ถูกยุบพรรคและอยากเข้าไปช่วยงานทางการเมือง ซึ่งสมาชิกโดยส่วนใหญ่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี มีแกนนำพรรคที่ดูแลด้านนี้ ได้แก่ นายณทล ปัทมะ, นพ.วิมลฤกษ์ ยังตรง และนายพิชัย นริพทะพันธุ์ เป็นต้น

3. คณะกรรมการกฎหมายพรรคเพื่อไทย เป็นชุดที่ทำหน้าที่ในการกลั่นกรองและเสนอกฎหมายสำคัญ ๆ ของพรรค รวมทั้งเป็นคณะที่เตรียมต่อสู้ในกระบวนการยุติธรรม ทั้งศาลปกครองและศาลรัฐธรรมนูญหากมีข้อพิพาทในประเด็นการเมือง ในช่วงเวลานั้น ๆ โดยแกนนำของพรรคที่ดูแลงานด้านนี้ เช่น นายโกศลีน พลกุล นายณทล ปัทมะ นายชูศักดิ์ ศิรินิล นายพีระพันธุ์ พาลุสุข และนายพิชิต ชื่นบาน เป็นต้น

4. คณะกรรมการประสานกิจกรรมของพรรค เป็นชุดที่ประกอบด้วยประธาน ทั้ง 19 เขตพื้นที่ ทำหน้าที่เพื่อดูแลจังหวัดต่าง ๆ ที่มี สส. พรรคเพื่อไทย และทำหน้าที่กลั่นกรองข้อเรียกร้องจาก สส. ในพื้นที่ เพื่อประสานการเร่งแก้ปัญหา โดยแบ่งเป็นภาคกลาง 4 เขตพื้นที่ ภาคเหนือ 3 เขตพื้นที่ ภาคอีสาน 6 เขตพื้นที่ ภาคใต้ 3 เขตพื้นที่ และกรุงเทพฯ 3 เขตพื้นที่

5. คณะกรรมการ เป็นคณะที่ประกอบด้วย อดีตนายทหารและนายตำรวจที่เป็นสมาชิกพรรคเพื่อไทย ทำหน้าที่ในการจับกระแสข่าวตรงข้ามที่ต้องการล้มรัฐบาลเพื่อไทย และการตรวจสอบการเคลื่อนไหวในการชุมนุมของกลุ่มต่าง ๆ ทางการเมืองเพื่อประมวลข้อมูลให้กับพรรค

จากคณะทำงานทั้ง 5 คณะของโครงสร้างพรรคเพื่อไทยจะเห็นได้ว่า คณะกรรมการยุทธศาสตร์ถือเป็นคณะทำงานที่มีบทบาทสำคัญที่สุดของพรรคเพื่อไทยในการวางแผนกลยุทธ์ของพรรค เพื่อเอาชนะพรรคการเมืองคู่แข่งผ่านการออกแบบนโยบาย โดยเป็นที่น่าสนใจว่า ลักษณะการออกแบบแนวนโยบายที่นำไปใช้จะมีลักษณะเป็นชุดนโยบายที่มีความเชื่อมโยงระหว่างกัน ดังเช่นแนวนโยบายที่ใช้ในการหาเสียงเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2554 ที่จะเป็นชุดนโยบายที่สัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น นโยบายค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ 300 บาท ทั่วประเทศ นโยบายรับจำนำข้าวที่ 15,000 บาท นโยบายปรับเงินเดือนปริญญาตรีที่ 15,000 บาท โดยทั้งสามนโยบายต่างเป็นนโยบายหาเสียงที่ชูประเด็นด้านรายได้ที่ใช้วิธีการปรับเกณฑ์รายได้ของประชาชนในอาชีพต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับเดียวกัน เป็นต้น

ด้านการออกแบบนโยบายรับจำนำข้าว นั้น ได้มีการจัดตั้งคณะทำงานให้กับฝ่ายยุทธศาสตร์ของพรรคก่อนการวางแผนนโยบายเพื่อใช้ในการหาเสียงเลือกตั้ง โดยได้ดำเนินการจากทางตัวแทนของพรรคจะมีการลงพื้นที่ไปสอบถามความต้องการของประชาชนก่อนที่จะนำมาใช้เป็นข้อมูล เพื่อเสนอต่อแกนนำของคณะกรรมการยุทธศาสตร์พรรค ในการตัดสินใจ และการวางแผนนโยบายเพื่อใช้ในการหาเสียงซึ่งกลุ่มแกนนำหลัก ที่เป็นถึงความคิดของพรรค เช่น นายโสภา ชาญประวัติ นายพันศักดิ์ วิญญรัตน์ โดยมีบุคคลที่เป็นผู้ตัดสินใจหลัก คือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ก็ได้มีการให้สัมภาษณ์กับนิตยสาร Forbes ในประเด็นของนโยบายข้าวว่า “โครงการนี้ (โครงการรับจำนำข้าว) เป็นโครงการ

ที่ผมนึกขึ้นมากคนเดียว เหมือนกับสโลแกนที่ใช้ตอนหาเสียง ทักษิณคิด เพื่อไทยทำ” (ธีรภัฏ รัตนเสรี, 31 ตุลาคม 2555)

โดยทั้งนี้ในส่วนแนวคิดของนโยบายรับจำนำข้าวที่รัฐบาลใช้หาเสียงมีที่มาจากมาตรการรับจำนำข้าว ซึ่งทำมาในทุกรัฐบาลตั้งแต่ในสมัยรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ แต่มีการปรับเปลี่ยนหลักเกณฑ์ในการรับจำนำข้าวที่สำคัญ คือ การเพิ่มราคารับจำนำข้าว ซึ่งจากหลักเกณฑ์กำหนดราคารับจำนำในอดีตที่จะมีการกำหนดราคารับจำนำข้าวไม่เกิน 80% ของราคารับซื้อข้าวในตลาด เพื่อจูงใจให้ชาวนามาไถ่ถอนข้าวคืนจากรัฐบาลในช่วงที่ราคาข้าวในตลาดสูงขึ้น และกำหนดปริมาณการรับจำนำ เพื่อนำผลผลิตข้าวออกจากระบบประมาณ 30% แต่ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร รัฐบาลได้เริ่มมีการประกาศราคารับจำนำข้าวสูงกว่าราคาตลาด ดังเช่น ในช่วงฤดูกาลผลิต 2548/2549 ที่รัฐกำหนดราคารับจำนำข้าวเปลือกเจ้าในปี 5% สูงกว่าราคาตลาดประมาณ 8.66% จนเมื่อเกิดการรัฐประหาร รัฐบาล พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ จึงได้มีการปรับราคารับจำนำข้าวลงมาให้ต่ำกว่าราคาตลาดอีกครั้ง ต่อมาภายหลังจากการเลือกตั้งในสมัยของรัฐบาลสมัคร สุนทรเวช และนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ รัฐบาลจึงได้กลับมาใช้แนวทางการกำหนดราคารับจำนำข้าวในราคาที่สูงกว่าราคาตลาดประมาณ 29.78% ในช่วงฤดูการผลิต 2551/2552 (อัทธิ พิศาลวานิช และคณะ, 2555, หน้า 21-22) ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนไปใช้การประกันรายได้เกษตรกรในสมัยรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ

คณะทำงานของพรรคเพื่อไทยแจ้งว่า จากการดำเนินนโยบายรับจำนำข้าวของพรรคที่ผ่านมา แม้จะมีการปรับเพิ่มราคารับจำนำสูงกว่าราคาตลาด แต่จากสถานะการซื้อขายจริงตามระบบกลไกตลาด พบว่า ชาวนาไม่มีอำนาจต่อรองโดยหากพิจารณาจากอัตราส่วนของชาวนาที่มีถึง 3.7 ล้านครัวเรือนหรือประมาณ 15 ล้านคน (คิดจากค่าประมาณครัวเรือนละ 4 คน) ซึ่งเท่ากับสัดส่วนของประชากรไทยประมาณ 23% เท่ากับอัตราส่วนของชาวนา 4,000 คน ต่อพ่อค้าคนกลาง 1 คน ที่มีอำนาจในการกำหนดราคา ทำให้ชาวนาเป็นฝ่ายเสียเปรียบ และแสดงให้เห็นถึงกลไกตลาดที่แม้จะเสรีแต่ไม่เป็นธรรม (คณะทำงาน นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร, 2558, หน้า 5-6) ดังนั้น เพื่อแก้ปัญหาและข้อบกพร่องของโครงการรับจำนำข้าวในอดีต ทางรัฐบาลจึงได้มีการพิจารณามาตรการช่วยเหลือชาวนาในส่วนของการกำหนดราคารับจำนำใหม่ โดยได้กำหนดรายได้ขั้นต่ำของชาวนาที่วางระดับของรายได้ให้ใกล้เคียงกับรายได้ของผู้ใช้แรงงานกล่าวคือ ชาวนาจะมีรายได้ประมาณ 259 บาท ต่อคนต่อวันใกล้เคียงกับรายได้แรงงานขั้นต่ำที่ 300 บาทต่อวัน โดยหากเปรียบเทียบการกำหนดราคารับจำนำที่ 10,000 บาท และ 15,000 บาท จะพบว่าระดับรายได้ของชาวนาจะมีความแตกต่างกันอย่างสูง กล่าวคือ หากรัฐบาลกำหนดราคารับจำนำที่ตันละ 10,000 บาท เมื่อทำการคำนวณรายได้เฉลี่ยสุทธิต่อคนของชาวนาจะทำให้ชาวนาได้รายได้เพียงคนละ 896.38 บาท ในขณะที่หากกำหนดราคารับจำนำที่ตันละ 15,000 บาท ชาวนาจะมีรายได้ต่อเดือนต่อคนถึง 5,700.13 บาท (คณะทำงาน นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร, 2558, หน้า 24-26)

ด้วยเหตุนี้การปรับเพิ่มราคารับจำนำ เป็น 15,000 บาท จะสามารถช่วยยกระดับรายได้ให้กับชาวนาได้อย่างแตกต่างกับการตั้งราคารับจำนำในแบบเดิม ซึ่งจะสามารถช่วยให้ชาวนามีชีวิตที่ดีขึ้นได้จริง และนอกจากการเพิ่มระดับราคาในการรับจำนำแล้วการเพิ่มปริมาณการรับจำนำก็เป็นอีกหลักเกณฑ์หนึ่งที่สำคัญ เนื่องจากการดำเนินนโยบายรับจำนำข้าวในอดีตที่ผ่านมา มีการจำกัดปริมาณการรับจำนำข้าวผ่านระบบโควตา ตั้งแต่ประมาณหนึ่งแสนตันถึงห้าล้านตัน ในขณะที่ปริมาณข้าวที่ชาวนาต้องการจำนำมีสูงถึง 7-8 ล้านตัน ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียม ไม่ครอบคลุม และเลือกปฏิบัติและจากปริมาณข้าวที่ไม่มากพอ ทำให้ไม่มีแรงผลักดันที่จะทำให้เกิดในโครงการรับจำนำข้าวในอดีต และเพื่อที่รัฐจะสามารถบริหารจัดการกับกลไกตลาดให้สำเร็จได้ตามเป้าหมายของโครงการที่ต้องการเข้ามาบริหารจัดการอุปทานข้าว เพื่อสร้างอำนาจต่อรองให้กับชาวนาแทนที่จะเป็นภาคเอกชน ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าคนกลางหรือเจ้าของโรงสีที่มีการกดราคาข้าว ซึ่งแตกต่างจากโครงการประกันราคาข้าวที่ปล่อยให้ข้าวอยู่ในมือของเอกชนมากเกินไป ด้วยเหตุนี้รัฐจึงมุ่งเน้นที่จะเข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารจัดการตลาดเพื่อผลประโยชน์ของชาวนา และเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลไกตลาด ซึ่งในที่สุดผลลัพธ์ของโครงการจะทำให้ชาวนามีช่องทางรายได้เพิ่มขึ้น สร้างอำนาจต่อรองมากขึ้น ทำให้ยกระดับสินค้าข้าว และแก้ปัญหาหนี้สินภาคครัวเรือนได้ในที่สุด (ยรรยง พวงราช, 2557, หน้า 101-102)

จากแนวคิดพื้นฐานข้างต้น นำมาสู่การวางแผนของคณะทำงานในคณะกรรมการยุทธศาสตร์ของพรรคเพื่อไทย ที่นำแนวคิดที่เชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการจัดการกลไกตลาดข้าว โดยรัฐมาปรับใช้เป็นแนวทางการกำหนดนโยบายรับจำนำข้าวที่รัฐเป็นผู้กำหนดราคารับจำนำข้าวในแต่ละชนิดไว้ตายตัว โดยไม่ใช้วิธีการปรับราคารับจำนำข้าวตามสถานการณ์ราคาข้าวในตลาดเอกชนเหมือนที่ผ่านมา ซึ่งในส่วนของนโยบายการรับจำนำข้าว ซึ่งเมื่อพรรคเพื่อไทยชนะการเลือกตั้งและได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลแล้ว ก็ได้มีความพยายามผลักดันนโยบายจากการหาเสียงเลือกของพรรคเข้าสู่กระบวนการในการกำหนดนโยบายของรัฐบาล รวมทั้งการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติให้เป็นไปตามเป้าหมายของรัฐบาล โดยมีกลุ่มตัวแทนของพรรคเพื่อไทย ที่เข้าร่วมทำงานภายในคณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ และตัวแทนภายในเครือข่ายนโยบายข้าว เป็นผู้ดำเนินการนโยบายต่อจากแนวนโยบายที่คณะกรรมการยุทธศาสตร์ของพรรคได้วางแนวทางไว้

ผลการเลือกตั้งทั่วไป วันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 ปรากฏว่า พรรคเพื่อไทยได้รับการเลือกตั้งโดยมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุดกว่าพรรคอื่น ๆ ซึ่งมีข้อสังเกตว่านโยบายการรับจำนำข้าวมีผลอย่างมากกับชัยชนะของพรรคเพื่อไทย เมื่อจัดตั้งรัฐบาลเสร็จสิ้น นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ในฐานะนายกรัฐมนตรี ได้บรรจุนโยบายการรับจำนำข้าวเป็นนโยบายสำคัญนโยบายหนึ่ง ในการแถลงนโยบายดังกล่าว ได้มีการระบุราคา และปริมาณรับจำนำไว้ชัดเจน ซึ่งเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ ที่มีการดำเนินการแถลงนโยบายต่อรัฐสภาในลักษณะนี้ และผลักดันให้เริ่มรับจำนำ

ข้าวเปลือกทันที โดยมีกฎ ระเบียบ ที่สำคัญ 2 ข้อ ตามที่หาเสียงไว้ คือ (เทพวิทยุ โศตรนนท์, 2557, หน้า 59)

1. รับจำนำข้าวเปลือกเจ้า ต้นละ 15,000 บาท
2. รับจำนำข้าวเปลือกทุกเมล็ด โดยการไม่กำหนดวงเงินรับจำนำ

การดำเนินการโครงการรับจำนำข้าวในระยะแรก ๆ ได้รับเสียงคัดค้านจากนักวิชาการและผู้ส่งออกข้าวของประเทศไทยเห็นว่า การดำเนินการนโยบายการรับจำนำข้าวในลักษณะนี้ เป็นการทำลายตลาดข้าวของประเทศไทย โดยเฉพาะตลาดส่งออก เนื่องจากการกำหนดราคาจำนำสูงกว่าราคาตลาดมากนั่นเอง

การนำนโยบายการรับจำนำข้าวไปปฏิบัติ

หลังจากที่รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาแล้ว รัฐบาลได้ดำเนินโครงการรับจำนำข้าวเปลือกตามที่แถลงไว้ทันที โดยแต่งตั้งคณะกรรมการ นโยบายข้าวแห่งชาติ (กขช.) เป็นคณะกรรมการทำงานชุดแรก เพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบในการกำหนดหลักเกณฑ์ในการดำเนินงานในแต่ละปีการผลิต

ซึ่งคณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ (กขช.) ได้มีมติเมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ.2554 อนุมัติกรอบ ชนิด ราคา ปริมาณ ระยะเวลา วิธีการ หลักเกณฑ์ เงื่อนไข และงบประมาณการดำเนินโครงการรับจำนำข้าว ปีการผลิต พ.ศ.2545/2555 โครงการรับจำนำข้าวที่นำมาใช้นี้เป็นการใช้ราคาขึ้นตลาดสูงกว่าราคาเดิมเกินกว่า 50% รับจำนำข้าวทุกเมล็ด โดยมีเป้าหมายสูงสุด เพื่อจัดการรูปแบบวงการค้าข้าวครั้งใหม่ ให้มีการปรับฐานราคาสูงขึ้น เป้าหมายการรับจำนำ ไม่จำกัดปริมาณข้าวเปลือกที่รับจำนำทั้งโครงการ ส่วนปริมาณข้าวเปลือกที่เกษตรกรเพาะปลูกเองในปีการผลิต 2554/2555 ต้องมีหนังสือรับรองเกษตรกร และปลัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายลงชื่อรับรองด้วย ระยะเวลาดำเนินการรับจำนำตั้งแต่วันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ.2554 - 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555 (ภายใต้ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 - 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2555) ระยะเวลาไถ่ถอน 4 เดือน นับถัดจากเดือนที่รับจำนำ ระยะเวลาโครงการ ตั้งแต่วันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ.2554 - 30 กันยายน พ.ศ. 2555 (กรมประชาสัมพันธ์, สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์, 2555) โดยกำหนดวิธีการรับจำนำ คือ ให้รับจำนำข้าวเปลือกเจ้า ข้าวเปลือกหอม และข้าวเปลือกปทุมธานี เฉพาะใบประทวนเท่านั้น โดยให้องค์การคลังสินค้า (อคส.) และองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร (อตก.) รับสมัครโรงสี ตลาดกลาง เข้าร่วมโครงการเป็นจุดรับฝากข้าวเปลือกและจ่ายใบประทวนให้เกษตรกรที่นำข้าวเปลือกมาจำนำ เพื่อให้เกษตรกรนำไปประทวนไปจำนำกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และธนาคารต้องจ่ายเงินให้เกษตรกรภายใน 3 วันทำการ โดยให้โรงสีที่รับฝากข้าวเปลือกไว้ดำเนินการสีแปรสภาพข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร ส่งมอบเข้าโกดังกลางตามหลักเกณฑ์

และมติของคณะกรรมการกำกับดูแลการรับจำนำข้าวเปลือก สำหรับตลาดกลางที่เข้าร่วมโครงการฯ ให้เก็บรักษาข้าวเปลือกไว้ในโกดังที่องค์การคลังสินค้า (อคส.) และองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร (อตก.) กำหนดเป็นโกดังกลาง ในกรณีการรับจำนำข้าวเปลือกหอมมะลิ และข้าวเปลือกเหนียวให้รับจำใบประทวนเท่านั้น แต่อาจพิจารณาให้มีการรับจำนำอย่างเฉพาะในพื้นที่ที่มียุ่งยากเก็บรักษาและมีการดูแลได้มาตรฐาน (กรมประชาสัมพันธ์, สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์, 2555)

หลักเกณฑ์การดำเนินการนโยบายรับจำนำข้าวเปลือกนาปี ปีการผลิต 2554/2555 และ 2555/2556

1. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อเพิ่มทางเลือกให้เกษตรกรได้มีช่องทางการตลาดเพิ่มขึ้น สร้างอำนาจต่อรองในการขายข้าวเปลือก
- 2) เพื่อยกระดับรายได้และลดช่องว่างรายได้ รวมทั้งเพิ่มการใช้จ่ายของเกษตรกร
- 3) เพื่อสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศด้วยการขยายตัวของการบริโภคภายใน รวมทั้งสร้างความแข็งแกร่งและความมีเสถียรภาพของเศรษฐกิจจากการบริโภคภายในประเทศและการพึ่งพาตนเอง

2. วิธีดำเนินการ (กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์, 2555, หน้า 1-9)

1) **เกษตรกรผู้มีสิทธิจำนำ** จะจำนำข้าวเปลือกได้ปีละไม่เกิน 2 ครั้ง/แปลง/ราย โดยไม่จำกัดว่าจะเป็นข้าวนาปี หรือนาปรัง และจะต้องมีการดำเนินการดังนี้

(1) มีหนังสือรับรองเกษตรกรจากกรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งผ่านกระบวนการขั้นตอน (1) การรับคำร้องขึ้นทะเบียนจากเกษตรกรที่เป็นผู้เพาะปลูกข้าวในฤดูการผลิต ในปี 2555/2556 (2) การประชาคมโดยเกษตรกรต้องเข้าร่วมประชาคม เพื่อรับการตรวจสอบข้อมูลและแสดงตนด้วยตนเอง (3) ต้องผ่านการตรวจสอบของคณะกรรมการตรวจสอบระดับตำบล ซึ่งประกอบด้วยปลัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทน ธ.ก.ส. ผู้แทนสภาเกษตรกร กำนัน/หรือผู้ใหญ่บ้าน เกษตรตำบล (4) เกษตรกรลงชื่อรับรองตนเอง พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหรือปลัดเทศบาล หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายลงชื่อรับรอง (5) มีข้อความระบุว่าข้าวเปลือกที่นำมาเข้าร่วมโครงการเป็นของเกษตรกรจริง กรณีนำข้าวเปลือกของบุคคลอื่นมาสวมสิทธิ์เข้าร่วมโครงการจะมีความผิดฐานฉ้อโกง มีโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และจะไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากทางรัฐบาลต่อไป กรณีข้ามเขตเกินกว่าระดับตำบล จะต้องได้รับการอนุมัติจากจังหวัดที่เพาะปลูกของเกษตรกรก่อนนำข้าวเปลือกมาเข้าร่วมโครงการ

(2) เป็นข้าวเปลือกที่เกษตรกรเพาะปลูกเองในปีการผลิต 2555/56 และเกษตรกรต้องนำมาจำนำด้วยตนเอง โดยกำหนดปริมาณรับจำนำข้าวเปลือกของเกษตรกรแต่ละรายคำนวณตาม

พื้นที่เพาะปลูก ผลผลิตเฉลี่ยรายจังหวัดที่ได้จากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรและผลผลิตรวมของเกษตรกรตามหนังสือรับรองที่กรมส่งเสริมการเกษตรออกให้เกษตรกรเป็นข้อมูลประกอบ กรณีที่เกษตรกรนำข้าวเปลือกมาเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวเปลือก ปี 2555/56 สูงกว่าปริมาณผลผลิตเฉลี่ย ให้ปรับเพิ่มได้อีกไม่เกิน 20% (ณ ความชื้น 15%) โดยให้เกษตรกรรับรองว่าเป็นข้าวเปลือกของเกษตรกรเอง และแจ้งคณะกรรมการระดับจังหวัดต้องตรวจสอบเกษตรกรที่มีผลผลิตเกินกว่า 20% ทุกราย รวมทั้งเกษตรกรที่มีวงเงินรับจำนำข้าวเปลือกที่เกินกว่า 500,000 บาท/ราย/ครั้ง ตลอดจนให้คณะทำงานจากส่วนกลางสุ่มตรวจสอบด้วย

(3) เป็นลูกค้าของ ธ.ก.ส.

2) พื้นที่รับจำนำ เกษตรกรสามารถจำนำข้าวเปลือกที่ได้ในพื้นที่จังหวัด ของตนเอง เท่านั้น ยกเว้นพื้นที่ตำบลที่เป็นเขตติดต่อกันของเกษตรกรและจุดรับจำนำ

(1) การรับจำนำข้ามเขตจังหวัดของเกษตรกร กรณีจำเป็นเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกรจะจำนำข้ามเขตจังหวัดเกินกว่าระดับตำบลที่เป็นเขตติดต่อกันได้ โดยให้คณะกรรมการติดตามกำกับดูแลการรับจำนำระดับจังหวัดที่เป็นพื้นที่เพาะปลูกในจังหวัดนั้นของเกษตรกรพิจารณา ดังนี้

(1.1) คณะกรรมการฯ ระดับจังหวัด สามารถพิจารณาอนุมัติให้เกษตรกรจำนำข้ามเขตจังหวัดเกินกว่าระดับตำบลที่เป็นเขตติดต่อ เป็นระดับอำเภอที่เป็นเขตติดต่อของเกษตรกร โดยจะต้องได้รับความเห็นชอบจากจังหวัดเขตติดต่อก่อน และให้แจ้งประสานจังหวัดที่เป็นเขตติดต่อและฝ่ายเลขานุการ กษช. ทราบต่อไป ทั้งนี้ จังหวัดที่เป็นเขตติดต่อเมื่อได้รับแจ้งจากจังหวัดที่เป็นพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรจะต้องประสานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับจำนำข้าวเปลือกจากเกษตรกรทันที

(1.2) กรณีจังหวัดจะให้เกษตรกรจำนำข้าวข้ามเขตจังหวัดเกินกว่าระดับอำเภอที่เป็นเขตติดต่อ ให้เสนอเหตุผลความจำเป็นแจ้งฝ่ายเลขานุการ กษช. เพื่อเสนอให้คณะกรรมการกำกับดูแลการรับจำนำข้าวพิจารณาต่อไป

(2) การจำนำข้าวของสถาบันเกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกร ให้ อคส. และ อ.ต.ก. รับข้าวจากสถาบันเกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรที่รวบรวมจากเกษตรกร เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่เกษตรกรในพื้นที่อยู่ห่างไกล โดย อคส. และ อ.ต.ก. ออกใบประทวนให้เกษตรกรแต่ละรายเพื่อนำไปทำสัญญาและรับเงินจาก ธ.ก.ส. เพื่อป้องกันการสวมสิทธิเกษตรกร (ธ.ก.ส. โอนเงินเข้าบัญชีเกษตรกรแต่ละรายไป) เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้จากการจำนำข้าวในราคาที่รัฐบาลกำหนด ทั้งนี้ให้สถาบันเกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรคิดค่าขนส่งและค่าบริหารจัดการจากเกษตรกรได้ไม่เกิน ต้นละ 200 บาท

(3) การรับจำหน่ายข้ามเขตของโรงสี คณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัด จะต้องสำรวจปริมาณผลผลิตข้าวเปลือกที่ออกสู่ตลาดในแต่ละช่วงเวลาว่ามีปริมาณมากน้อยเพียงใด เพื่อวิเคราะห์และประเมินว่าปริมาณข้าวที่ส่งออกสู่ตลาดกับจำนวนโรงสี ที่จะรองรับในแต่ละช่วงเวลาเพียงพอหรือไม่เพื่อให้เกษตรกรได้รับความเดือดร้อน และสามารถออกใบประทวนให้เกษตรกรได้ภายใน 3 วัน หากพิจารณาเห็นว่ามีความจำเป็นในการเปิดจุดรับจำหน่ายนอกพื้นที่ ขอให้ดำเนินการดังนี้

(1.1) กรณีจังหวัดสามารถจัดหาโรงสีที่อยู่ในจังหวัดเดียวกัน ไปเปิดจุดรับจำหน่ายนอกพื้นที่ภายในจังหวัดเดียวกันได้ ให้คณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัดเป็นผู้พิจารณาอนุมัติการเปิดจุดรับจำหน่ายนอกพื้นที่ของโรงสีภายในจังหวัดเดียวกัน และแจ้งประสาน อคส. , อดก. และ ธ.ก.ส. ดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง อาทิ การออกใบประทวน การจ่ายเงินให้แก่เกษตรกร และรายงานประธานคณะอนุกรรมการกำกับดูแลการรับจำหน่ายข้าวและฝ่ายเลขานุการ กชช. ทราบต่อไป

(1.2) กรณีจังหวัดไม่มีโรงสีเข้าร่วมโครงการหรือเข้าร่วมโครงการรับจำหน่ายน้อยไม่เพียงพอ และไม่สามารถจัดหาโรงสีในจังหวัดไปเปิดจุดรับจำหน่ายนอกพื้นที่ได้ ให้แจ้ง อคส./อ.ต.ก. และฝ่ายเลขานุการ กชช. พร้อมทั้งให้เสนอความเห็น เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาของคณะอนุกรรมการกำกับดูแลการรับจำหน่ายข้าวในการอนุมัติโรงสีที่จะมาเปิดจุดรับจำหน่ายนอกพื้นที่ โดยจะพิจารณาจัดหาโรงสีในภาคเดียวกันเข้าดำเนินการก่อน หากไม่มีโรงสีในภาคเดียวกัน จะพิจารณาจัดหาโรงสีในภาคอื่นเข้าดำเนินการเป็นลำดับถัดไป และฝ่ายเลขานุการแจ้งให้จังหวัด อคส. , อดก. และ ธ.ก.ส. ดำเนินการต่อไป

(1.3) กรณีโรงสีที่ได้รับอนุมัติให้ไปเปิดจุดรับจำหน่ายนอกพื้นที่ ไม่สามารถดำเนินการให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ทำให้เกษตรกรได้รับความเดือดร้อน เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว คณะอนุกรรมการกำกับดูแลการรับจำหน่ายข้าวหรือคณะทำงาน จะพิจารณาคัดสรรโรงสีเข้าไปเปิดจุดรับจำหน่ายนอกพื้นที่ตามความเป็นจำเป็นและเหมาะสม โดยแจ้งให้จังหวัด อคส. , อดก. และ ธ.ก.ส. ดำเนินการตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ การคัดสรรโรงสีเข้าไปเปิดจุดนอกพื้นที่ จะพิจารณาจากหลักเกณฑ์ ดังนี้ 1) มีการเปิดจุดรับจำหน่ายในพื้นที่แล้ว 2) เคยเปิดจุดรับจำหน่ายทั้งในและนอกพื้นที่ โดยสามารถดำเนินการรับจำหน่ายทุกขั้นตอนด้วยความเรียบร้อยจะพิจารณาเป็นลำดับแรกรวมทั้งระยะทางจากโรงสีถึงจุดรับจำหน่ายนอกพื้นที่ 3) ประวัติการเข้าร่วมโครงการที่ผ่านมา และได้รับการจัดเกรดเป็นโรงสีเกรด A และ 4) ต้องมีศักยภาพใน การสีแปรสภาพและส่งมอบข้าวตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด รวมทั้งโรงสีต้องมีการวางกำแพงกันตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้

3) การรับจำหน่าย

(1) การรับจำหน่ายยังฉาง ให้ ธ.ก.ส. เป็นหน่วยงานหลักในการรับจำหน่ายที่ยังฉางเกษตรกร โดยได้รับค่าบริหารและดำเนินการเช่นเดียวกับปี 2554/55 โดยให้มีการรับจำหน่ายเฉพาะในยังฉางที่ได้มาตรฐานและมีการดูแลรักษาที่ดี ซึ่งในอดีตไม่เคยมีปัญหาสร้างความเสียหายให้กับภาครัฐ

โดยรับจำนำในย่านเกษตรกรรมเฉพาะข้าวเปลือกหอมมะลิ และข้าวเปลือกเหนียวเท่านั้น ซึ่งเกษตรกรจะได้รับราคารับจำนำที่ยั่งยืนตามที่กำหนดตามชนิดข้าว

(2) การรับจำนำใบประทวน ให้ อคส. / อ.ต.ก. รับฝาก และออกใบประทวนให้โรงสีที่เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวเปลือกจากเกษตรกร โดยให้โรงสีแปรสภาพข้าวเปลือกเป็นข้าวสารเก็บไว้ในโกดังกลาง หรือไซโล ที่เขาจัดเก็บ โดย อคส. / อ.ต.ก. และ/หรือส่งมอบให้ผู้ซื้อ

ทั้งนี้ ให้ อคส. / อ.ต.ก. จัดทำใบประทวนสินค้าให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงในการรับจำนำข้าวเปลือกจากเกษตรกร โดยให้มีการระบุข้อมูล ชนิด ปริมาณข้าว การวัดความชื้น สิ่งเจือปน และการวัดกรัมข้าว (เฉพาะข้าวเปลือกหอมมะลิ หอมจังหวัด และปทุมธานี 1) ตามที่ตรวจสอบได้จริงก่อนนำข้อมูลที่ได้มาคำนวณให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดต่อไป

4) การเข้าร่วมโครงการของโรงสี

(1) ให้ความสำคัญกับโรงสีที่ได้รับการพัฒนาจัดเกรดว่าให้ความร่วมมือทางราชการสูงเป็นลำดับแรก โดยโรงสีต้องมีอุปกรณ์เครื่องชั่งน้ำหนักบรรทุก เครื่องวัดความชื้นข้าวอย่างน้อย 2 เครื่อง และมีเครื่องมือตรวจสอบคุณภาพข้าวเปลือกที่เพียงพอต่อการใช้งาน รวมทั้งมีเครื่องอบลดความชื้นหรือลานตาก มีสถานที่เก็บข้าวอยู่ในบริเวณเดียวกับโรงสี และไม่มีภาระค้างส่งมอบข้าวในโครงการช่วยเหลือเกษตรกรของรัฐบาลที่ผ่าน ๆ มา

ทั้งนี้ นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ได้สั่งการในคราวประชุมการแก้ไขปัญหาราคาสินค้า และมอบนโยบาย และตรวจเยี่ยมกรมการค้าภายใน เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2555 ว่า ให้คณะกรรมการฯ ระดับจังหวัดถือนโยบายให้ขอความร่วมมือโรงสีที่มีศักยภาพในจังหวัดให้เข้าร่วมโครงการรับจำนำทุกราย

(2) กรณีเป็นโรงสีสหกรณ์การเกษตร จะต้องมียกยภาพในการรับฝากอบลดความชื้นและสีแปรสภาพข้าวเปลือก รวมทั้งต้องได้รับการรับรองจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ว่าเป็นผู้มีความสามารถเข้าร่วมโครงการได้ โดยให้คณะกรรมการของสหกรณ์ทั้งคณะเป็นผู้ค้ำประกันการเข้าร่วมโครงการ สำหรับโรงสีที่เข้าร่วมโครงการในปีก่อนๆ ที่ถูก อคส. / อ.ต.ก. และ ธ.ก.ส. ฟ้องร้องดำเนินคดี กรณีกระทำความผิดร้ายแรง เช่น ลักทรัพย์หรือยักยอกทรัพย์ โรงสีที่ยังไม่ได้รับการปลดจากบัญชีดำของ อคส. / อ.ต.ก. รวมทั้งยังอยู่ระหว่างการฟ้องร้องดำเนินคดีทางแพ่ง หรือคดีอาญาในการดำเนินธุรกิจทางการค้าปกติในลักษณะเข้าช่วยเหลือเกษตรกร หรือยังอยู่ระหว่างการฟ้องร้องกับหน่วยงานของราชการไม่สามารถเข้าร่วมโครงการรับจำนำได้

ทั้งนี้ โรงสีที่เข้าร่วมโครงการจะต้องติดตั้งกล้องวงจรปิดไว้ในบริเวณ ที่สามารถบันทึกภาพกิจกรรม การดำเนินการรับจำนำข้าวเปลือกจากเกษตรกรในการชั่งน้ำหนัก การวัดความชื้นและสิ่งเจือปน การตรวจสอบคุณภาพข้าว การจัดทำเอกสารหลักฐาน และสถานที่เก็บข้าวตามโครงการให้เห็นได้ชัดเจน ตลอดระยะเวลาโครงการ โดยจะต้องบันทึกภาพกิจกรรม เป็นประจำ

ทุกวัน และจัดส่งให้ฝ่ายเลขานุการ กขช. โดยบันทึกลงแผ่น DVD/CD หรือตามช่องทางอื่นที่จะแจ้งให้ทราบต่อไป จนกว่าจะสามารถเชื่อมโยงภาพกิจกรรมให้ศูนย์ Operation Room ของฝ่ายเลขานุการ กขช. ได้

5) ข้อที่ต้องปฏิบัติของโรงสีที่เข้าร่วมโครงการ

(1) โรงสีที่จะเข้าร่วมโครงการต้องได้รับการเห็นชอบจากคณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัด และแจ้ง อคส. / อ.ต.ก. แจ้งให้ฝ่ายเลขานุการ กขช. ทราบในทันที (ยกเว้นในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครให้ อคส. / อ.ต.ก. พิจารณาคัดเลือกและอนุมัติโรงสีที่เข้าร่วมโครงการ)

(2) โรงสีที่เข้าร่วมโครงการจะรับจำนำข้าวเปลือกจากเกษตรกรได้ไม่เกิน 30 เท่า ของกำลังการผลิต กรณีฝ่าฝืนให้หยุดรับจำนำทันที และกรณีการดำเนินการรับจำนำของโรงสีไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด ทำให้ อคส. / อ.ต.ก. ไม่สามารถออกใบประทวนให้เกษตรกรได้ภายใน 3 วันทำการ จะจัดหาโรงสีนอกพื้นที่เข้าดำเนินการแทน รวมทั้งโรงสีจะต้องหักสิ่งเจือปนและความชื้นให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดอย่างเคร่งครัด หากมีเกษตรกรร้องเรียน กรณีไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการถูกหักความชื้นและสิ่งเจือปน ข้อมูลเหล่านี้จะถูกบันทึกไว้เป็นประวัติการเข้าร่วมโครงการรับจำนำ เพื่อประกอบการพิจารณาเข้าร่วมโครงการในปีต่อไป

(3) โรงสีที่เข้าร่วมโครงการจะต้องดำเนินการรับมอบข้าวเปลือกจากเกษตรกร ดังนี้

(1.1) การชั่งน้ำหนัก ให้โรงสีปฏิบัติให้เป็นไปตาม พ.ร.บ. ชั่งตวงวัด รวมทั้งให้โรงสีจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการชั่งน้ำหนัก โดยให้พิมพ์เป็นเอกสารเก็บไว้เป็นหลักฐานเป็นประจำทุกวัน และสามารถให้ตรวจสอบได้ตลอดเวลา

(1.2) การวัดความชื้นของข้าวเปลือกด้วยเครื่องวัดความชื้นข้าว จากเกษตรกร โดยให้สุ่มตรวจสอบข้าวเปลือกที่เกษตรกรนำมาเข้าร่วมโครงการเพื่อหาค่าเฉลี่ยจำนวน 3 ครั้ง ทั้งนี้ กรณีที่ข้าวเปลือกของเกษตรกรไม่สามารถวัดหาค่าเฉลี่ยได้ภายในความชื้นร้อยละ 30 ให้ถือว่าข้าวเปลือกของเกษตรกรมีความชื้นร้อยละ 30 และให้หักลดน้ำหนักข้าวเปลือก ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ต่อไป

(1.3) การตรวจสอบสิ่งเจือปนให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้และสอดคล้องกับข้อเท็จจริง โดยข้าวเปลือกที่วัดสิ่งเจือปนได้ไม่เกินร้อยละ 2 ไม่ให้หักลดน้ำหนัก กรณีข้าวเปลือกวัดสิ่งเจือปนได้เกินร้อยละ 2 สามารถหักลดน้ำหนักได้โดยให้นำร้อยละ 2 มาหักจากค่าที่วัดได้จริง ก่อนหักลดน้ำหนักตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้กรณีเป็นพื้นที่เฉพาะที่ต้องใช้พันธุ์ข้าว พางลอยเพาะปลูกในนาข้าวอีก อาทิเช่น ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นครนายก ปราจีนบุรี เป็นต้น ให้สามารถหักลดน้ำหนักสิ่งเจือปนตามข้อเท็จจริง และได้ไม่เกินร้อยละ 10

(1.4) การตรวจสอบคุณภาพกรัมข้าวเปลือกหอมมะลิ ข้าวเปลือกหอมจังหวัด และข้าวเปลือกปทุมธานี 1 จะต้องมีการชั่งน้ำหนักข้าวเปลือกที่หักสิ่งเจือปนออกไปแล้วมาใช้ทดสอบ

ให้ครบจำนวน 100 กรัม/200 กรัม ก่อนนำมาทดสอบให้ครบจำนวน 100 กรัม/200 กรัม ก่อนนำมาทดสอบหาค่ากรัมข้าว ทั้งนี้ให้มีการปรับเพิ่มและลดราคาให้กับเกษตรกรตามที่ได้ตรวจสอบจริงตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้

(4) โรงสี/จุดรับจำนำที่เข้าร่วมโครงการ กรณีมีการตรวจสอบพบมีการสวมสิทธิเกษตรกรจะถือว่าโรงสีมีส่วนเกี่ยวข้อง และจะถูกขึ้นบัญชีไม่สามารถเข้าร่วมโครงการช่วยเหลือเกษตรกรของรัฐบาลต่อไป

(5) โรงสี/จุดรับจำนำที่เข้าร่วมโครงการจะต้องรับจำนำข้าวเปลือกที่เกษตรกรนำมาเข้าร่วมโครงการทุกชนิดตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ หรือเป็นไปตามมติคณะอนุกรรมการกำกับดูแลการรับจำนำข้าวที่จะพิจารณาให้เหมาะสมกับสถานการณ์

(6) การวางหลักทรัพย์ค้ำประกัน โรงสีจะต้องเลือกดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้ 1) โรงสีต้องวางหลักทรัพย์ค้ำประกัน 50% หรือ 2) โรงสีต้องวางหลักทรัพย์ค้ำประกัน 30% และมีโรงสีค้ำประกันไขว้ จำนวน 2 ราย รวม 20% กรณีรับจำนำข้ามเขตจะต้องวางหลักทรัพย์ค้ำประกัน 100% ทั้งนี้มอบมอบให้คณะอนุกรรมการกำกับดูแลการรับจำนำข้าวเป็นผู้พิจารณากำหนดหลักเกณฑ์การค้ำประกันที่เหมาะสมเพิ่มเติมได้ตามความจำเป็น

ทั้งนี้ให้ อคส./ อ.ต.ก. จัดทำข้อมูลการวางหลักทรัพย์ของโรงสีให้เป็นปัจจุบัน โดยให้โรงสีรับมอบข้าวเปลือกให้สอดคล้องกับการค้ำประกัน กรณีมีปัญหา ให้หยุดรับมอบข้าวเปลือกจากเกษตรกรทันที

(7) โรงสี จะต้องแจ้งสถานที่เก็บข้าวตามโครงการให้ อคส./ อ.ต.ก. ทราบก่อนเข้าร่วมโครงการ โดยจะต้องแยกกองข้าวของโรงสีที่ดำเนินธุรกิจทางการค้าปกติจากกองข้าวที่รับจำนำตามโครงการอย่างชัดเจน รวมทั้งจัดทำป้ายแสดงกองข้าวไว้ด้วยตลอดเวลา

(8) ห้ามโรงสีรับฝากข้าวเปลือกจากเกษตรกรไว้ก่อน แล้วเจ้าหน้าที่ของ อคส./ อ.ต.ก. ออกใบประทวนให้ในภายหลัง หากมีการรับฝากข้าวเปลือกไว้ก่อนให้ถือว่าเป็นข้าวของโรงสีมิใช่ข้าวที่รับจำนำของรัฐบาล โดยเกษตรกรจะต้องนำหนังสือรับรองเกษตรกรและข้าวเปลือกมาส่งมอบ ณ จุดรับจำนำพร้อมกันด้วย ทั้งนี้กรณีที่มีการกระทำผิดหลักเกณฑ์ให้จัดทำบันทึกไว้เพื่อเป็นประวัติเพื่อประกอบการพิจารณาเข้าร่วมโครงการในปีต่อไป

(9) ห้ามโรงสีที่เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวที่ อคส./ อ.ต.ก. ฝากเก็บไว้ไปเก็บในสถานที่อื่นนอกบริเวณโรงสีที่เป็นที่ตั้งตามทะเบียนที่ระบุในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง

(10) โรงสีที่เข้าร่วมโครงการจะต้องสีแปรสภาพข้าวเปลือกที่รับจำนำ เมื่อ อคส./ อ.ต.ก. มีคำสั่งให้สีแปรสภาพเท่านั้น และส่งมอบข้าวสารภายในระยะเวลาตามที่กำหนด ทั้งนี้ห้ามโรงสีนำข้าวเปลือกที่รับจำนำไปสีแปรสภาพหรือจำหน่ายทางการค้าปกติโดยเด็ดขาด กรณี อคส./ อ.ต.ก. มีคำสั่งสีแปรสภาพแล้ว โรงสีไม่แปรสภาพข้าวเปลือกเป็นข้าวสารเพื่อส่งมอบเข้าโกดังกลาง

ภายในเวลาที่กำหนด ให้ อคส./ อ.ต.ก. ดำเนินการระงับการรับฝากข้าวเปลือกและออกใบประทวน และให้ติดป้ายประกาศให้เกษตรกรทราบ ณ หน้าโรงสีในพื้นที่

(11) โรงสีที่เข้าร่วมโครงการจะต้องเก็บรักษาข้าวเปลือกที่รับจำนำไว้ในโกดังของโรงสีที่เข้าร่วมโครงการและดูแลรักษา พร้อมทั้งรับผิดชอบคุณภาพข้าวเปลือกดังกล่าวเช่นเดียวกับผู้ประกอบการดูแลรักษาคุณภาพสินค้าในทางการค้าปกติของตนเอง

(12) ห้ามโรงสีที่เข้าร่วมโครงการดำเนินการรับมอบข้าวเปลือกจากเกษตรกรนอกบริเวณโรงสีที่เป็นจุดรับจำนำ รวมทั้งห้ามเจ้าหน้าที่ อคส./ อ.ต.ก. ออกใบประทวน และส่งมอบใบประทวนให้เกษตรกรนอกจุดรับจำนำโรงสี ทั้งนี้กรณีตรวจสอบพบหรือมีการร้องเรียนแล้วตรวจสอบพบว่า เป็นไปตามคำร้องเรียนให้ อคส./ อ.ต.ก. ปฏิบัติให้เป็นไปตามสัญญาและบันทึกเป็นประวัติเพื่อประกอบการพิจารณาให้เข้าร่วมโครงการต่อไป

(13) ห้ามโรงสีนำข้าวสารที่ไม่ได้แปรสภาพจากข้าวเปลือกที่จำนำ หรือข้าวสารของโรงสีอื่นมาส่งมอบ (เปาเกา) เข้าโกดัง/ไซโล ของ อคส. / อ.ต.ก. และ/หรือส่งมอบให้ผู้ซื้อโดยเด็ดขาด

(14) โรงสีที่เข้าร่วมโครงการจะต้องจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อบันทึกข้อมูลและรายงานข้อมูลการรับจำนำข้าวเปลือกผ่านระบบคอมพิวเตอร์ออนไลน์มายังกรมการค้าภายใน และฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการ ระดับจังหวัด (สำนักงานการค้าภายในจังหวัด) รวมทั้ง อคส./ อ.ต.ก. เป็นประจำทุกวัน ในกรณีที่มีการขนย้ายข้าวเปลือก/ข้าวสาร เข้าโกดังกลางให้รายงานล่วงหน้า 1 วัน ก่อนการขนย้าย

3. การสีแปรสภาพและการส่งมอบ

1) การสีแปรสภาพ ให้โรงสีสีแปรสภาพข้าวเปลือกที่ฝากเก็บไว้ที่โรงสี ดังนี้

(1) ข้าวเปลือกเจ้าทุก 7 วัน ในอัตราร้อยละ 100 ของปริมาณข้าวเปลือกที่จำนำ ณ วันที่สีแปรสภาพ ส่วนข้าวเปลือกชนิดอื่น สีเป็นระยะเวลาตามความเหมาะสม หรือ (2) ให้สีแปรสภาพตามมติคณะกรรมการกำกับดูแลการรับจำนำข้าวที่จะพิจารณาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ กรณีโรงสีที่ไม่สีแปรสภาพตามกำหนดในครั้งแรก ให้ระงับการรับฝากข้าวเปลือกไว้ก่อนจนกว่าจะมีการส่งมอบข้าวให้ครบถ้วน และต่อมามีการกระทำดังกล่าวอีกเป็นครั้งที่ 2 ให้หยุดการดำเนินการตามโครงการทันที และบันทึกเป็นประวัติ เพื่อประกอบการพิจารณาเข้าร่วมโครงการในปีต่อไป

ทั้งนี้ กรณีโรงสีผิดเงื่อนไขตามสัญญาทำให้เกิดความเสียหายแก่โครงการและภาครัฐ ให้ อคส. / อ.ต.ก. ดำเนินการปฏิบัติเป็นไปตามสัญญาทันที

2) การส่งมอบข้าวสาร โรงสีจะต้องนำส่งข้าวสารเข้าเก็บคลังกลาง/ไซโล ที่เข้าจัดเก็บโดย อคส. / อ.ต.ก. และ/หรือผู้ซื้อในอัตราที่กำหนด และภายในระยะเวลาที่กำหนด

3) ให้คณะกรรมการกำกับดูแลการสีแปรสภาพ และการส่งมอบข้าว มีหน้าที่กำกับดูแลการสีแปรสภาพข้าวเปลือกที่รับจำนำและการส่งมอบข้าวเข้าโกดังกลาง/ไซโลเป็นรายโรงสี

ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้/หรือตามมติคณะอนุกรรมการกำกับดูแลการรับจำนำข้าว

4. การเก็บรักษาข้าวสาร

1) ให้เก็บรักษาข้าวสารที่แปรสภาพจากข้าวเปลือกที่รับจำนำในคลังกลาง/ไซโล ที่เช่าจัดเก็บโดย อคส. / อ.ต.ก. โดย อคส. / อ.ต.ก. จะต้องรับผิดชอบปริมาณ ชนิด และคุณภาพข้าวสาร จนกว่าจะได้ส่งมอบให้แก่ผู้ซื้อ หากเกิดปัญหาข้อโต้แย้ง เรื่องคุณภาพข้าวสาร ให้ อคส. / อ.ต.ก. พิจารณานหน่วยงานที่มีความเป็นกลาง เป็นผู้ตรวจสอบชี้ขาด ทั้งนี้ให้คัดเลือกโกดังกลาง/ไซโลที่ได้มาตรฐานไม่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย และให้มีการจัดเกรด จำแนกเป็นเกรด A (ดีที่สุด) เกรด B (ดีมาก) และ เกรด C (พอใช้) โดยให้คัดเลือกโกดังกลาง / ไซโลที่ได้รับการจัดอยู่ในเกรด A มาใช้เก็บข้าวสารก่อนเป็นลำดับแรก และให้พิจารณาคัดเลือกเกรด B และ เกรด C เป็นลำดับถัดไป

2) ให้ อคส. / อ.ต.ก. จัดหาโกดังกลาง/ไซโล และเปิดโกดังกลาง/ไซโล เพื่อรับมอบข้าวสารให้เพียงพอ รวมทั้งแจ้งฝ่ายเลขานุการ กชช. ทราบทันที เพื่อใช้ในการติดตามกำกับดูแลและตรวจสอบป้องกันการทุจริต

3) ให้ อคส. / อ.ต.ก. รายงานผลการรับมอบข้าวสารให้คณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัด และฝ่ายเลขานุการ กชช. ทราบเพื่อใช้ในการติดตามตรวจสอบเป็นประจำทุกสัปดาห์จนกว่าจะมีการระบายและส่งมอบข้าวดังกล่าวให้กับผู้ซื้อและผู้รับมอบ

ทั้งนี้ให้ อคส. / อ.ต.ก. และบริษัทผู้ตรวจสอบคุณภาพข้าวเป็นผู้จัดหากุญแจสำหรับใช้ปิดเปิดประตูโกดังกลาง จำนวน 3 ชุด ต่อประตู กำหนดให้ผู้ทีคณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัด มอบหมายที่มีหน้าที่รับผิดชอบ อคส. / อ.ต.ก. และบริษัทผู้ตรวจสอบคุณภาพข้าวเป็นผู้เก็บรักษากุญแจฝ่ายละหนึ่งชุด จนกว่าจะมีการส่งมอบข้าวให้กับผู้ซื้อหรือให้คณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัด เป็นผู้พิจารณาแนวทางปฏิบัติเปิดปิดโกดังกลางตามเหมาะสม โดยยึดหลักสามารถกำกับดูแลได้ และไม่เสี่ยงต่อการเกิดความเสียหายกับภาครัฐและแจ้งให้ฝ่ายเลขานุการ กชช. ทราบต่อไป

4) ให้ อคส. / อ.ต.ก. จัดหาบริษัทที่มีอาชีพดูแลรักษาเลขานุการ กชช. ทราบต่อไป มาตรฐานและมีการประกอบธุรกิจต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ไม่น้อยกว่า 3 ปี โดยแยกต่างหากจากบริษัทผู้ตรวจสอบคุณภาพข้าว กรณีมีโกดังข้าวสารในบริเวณเดียวกันให้ร่วมกันบริหารจัดการจัดหาบริษัทฯ ที่มีอาชีพดูแลรักษาคุณภาพข้าวในการมรยาเป็นบริษัทฯ เดียวกัน หรือให้มีการมรยาในระยะเวลาเดียวกัน

5) คณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัด / อคส. / อ.ต.ก. จะต้องจัดให้มีคลังกลาง/ไซโล จัดเก็บข้าวสารอย่างเพียงพอ มิให้เกิดปัญหาต้องเข้าคิวรอการส่งมอบข้าวข้ามวัด รวมทั้งให้เจ้าหน้าที่ประจำคลังกลาง / ไซโล ต้องกำกับดูแลการรับมอบและการเก็บรักษาข้าวสารให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามหลักเกณฑ์ ทั้งนี้ต้องจัดให้มีเซอร์เวย์อร์ที่ได้มาตรฐานและมีการประกอบธุรกิจต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันไม่น้อยกว่า 3 ปี ตามที่กรมการค้าต่างประเทศกำหนดเป็นผู้ทำการตรวจสอบคุณภาพ

ข้าวสารก่อนเข้าเก็บ และจะต้องติดตั้งโทรศัพท์วงจรปิดบันทึกภาพบริเวณคลังกลาง อย่างน้อย 3 จุด คือ จุดทำการส่งมอบข้าวสารเข้าโกดังกลาง / ไซโล และการขนย้ายข้าวสารออกจากโกดัง

ทั้งนี้ อคส. / อ.ต.ก. จะต้องบริหารจัดการ และกำกับดูแลโกดังกลาง / ไซโล ที่จะใช้ส่งมอบข้าวสารให้มีอุปกรณ์ขั้นพื้นฐาน และเก็บค่าบริการจากโรงสีที่ส่งมอบข้าวสารให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน อาทิเช่น ค่าใช้น้ำหนักบรรทุกข้าวสาร คันละ 50 บาท กรณีเป็นรถพ่วงคันละ 100 บาท ค่ากรรมกรชักลากข้าวสารกระสอบละ 1 บาท และจัดให้มีบริการห้องน้ำอย่างเพียงพอ รวมทั้งจะต้องจัดให้มีแรงงานกรรมกรให้เพียงพอ เพื่อใช้ในการส่งมอบข้าวสารเข้าโกดังกลาง / ไซโล ด้วย

5. การระบายข้าว

คณะอนุกรรมการพิจารณาระบายข้าว ทำหน้าที่พิจารณาหลักเกณฑ์ ปริมาณ ราคา วิธีการและเงื่อนไข ในการจำหน่ายข้าวสารในโกดังกลาง / ไซโล ที่แปรสภาพ จากข้าวเปลือกโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาล รวมทั้งข้าวเปลือกและข้าวสารอื่น ๆ ที่คงเหลือของรัฐบาล กำกับดูแลแก้ไขปัญหาในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการระบายข้าวดังกล่าวพิจารณากำหนดวิธีการระบายข้าวได้ตามความจำเป็น รวมทั้งการระบายจำหน่ายข้าวสาร ส่วนการระบายผ่านตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า มอบคณะอนุกรรมการระบายข้าวผ่านตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทย เป็นผู้พิจารณาและวางระบบการระบายข้าวที่ได้รับการจัดสรรผ่านกลไกตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า ทั้งนี้การจัดทำแผนการระบายข้าว ให้คำนึงถึงผลกระทบต่อราคาตลาดข้าวในประเทศเป็นสำคัญ รวมทั้งคุณภาพข้าวที่ระบายจะต้องเป็นไปตามมาตรฐานของกระทรวงพาณิชย์ กรณีเป็นการระบายข้าวในปีปัจจุบัน

6. การกำกับดูแล

1) จุดรับจำนำและเก็บรักษาข้าวเปลือก มอบหมายให้คณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัด / อคส. / อ.ต.ก. ในฐานะหน่วยปฏิบัติจัดให้มีจุดรับจำนำให้เพียงพอับความต้องการของเกษตรกรและเข้มงวดการกวดขัน รวมทั้งวางระบบการตรวจสอบการรับจำนำ เพื่อให้ความเป็นธรรมแก่เกษตรกรและให้สามารถป้องกันการรั่วไหลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้กำหนดผู้รับผิดชอบในแต่ละพื้นที่อย่างชัดเจน ทั้งนี้จุดรับจำนำจะต้องจัดให้มีผู้ช่วยปฏิบัติงาน ของ อคส. / อ.ต.ก. จุดละ 2 คน คุณวุฒิไม่ต่ำกว่า ปวช. โดยให้จ่ายค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนในอัตราเดือนละ 9,000 บาท/คน (กรณีไม่มาปฏิบัติงานให้หักค่าตอบแทนวันละ 300 บาท) กรณีผู้ช่วยปฏิบัติงานของ อคส. / อ.ต.ก. ที่ต้องปฏิบัติงานนอกเวลาทำการ (08.00-18.00 น.) ให้จ่ายค่าตอบแทนเพิ่มเติมในอัตราวันละ 50 บาท ตัวแทนเกษตรกรให้ค่าตอบแทนวันละ 300 บาท โดยให้มีการแต่งตั้งจุดรับจำนำวันละ 3 คน เพื่อสลับหมุนเวียนไปประจำจุดรับจำนำวันละ 1 คน หรือตามความเหมาะสม ข้าราชการที่จังหวัดแต่งตั้ง จุดละ 1 คน และเจ้าหน้าที่ตำรวจจุดละ 2 คน โดยให้ได้รับค่าตอบแทน วันละ 200 บาท เพื่ออำนวยความสะดวกและให้เป็นธรรมแก่เกษตรกรที่นำข้าวเปลือกมาเข้าร่วมโครงการ โดยให้เบิกค่าใช้จ่ายจากงบประมาณหน่วยงาน ที่เป็นจุดรับจำนำของ อคส. / อ.ต.ก. ยกเว้นเจ้าหน้าที่ตำรวจ

ให้เบิกค่าใช้จ่ายจากงบประมาณค่าใช้จ่ายกำกับดูแล ตรวจสอบของฝ่ายเลขานุการ กขช.

ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ อคส. / อ.ต.ก. ประจำจุดรับจํานำจะต้องกำกับดูแลผู้ช่วยปฏิบัติงานของ อคส. / อ.ต.ก. ให้ปฏิบัติเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้โดยเคร่งครัด และจะต้องมีส่วนรับผิดชอบ ในกรณีเกิดปัญหาในการทางปฏิบัติตามระเบียบทางราชการ โดยผู้ช่วยปฏิบัติงานของ อคส. / อ.ต.ก. ตัวแทนเกษตรกร และข้าราชการที่จังหวัดแต่งตั้ง และเจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องอยู่ปฏิบัติงานตลอดเวลา ที่กำหนดไว้ รวมทั้งต้องร่วมกันในการอำนวยความสะดวก และให้เป็นธรรมในการกำกับดูแล การรับจํานำในการชั่งน้ำหนัก การวัดความชื้นและสิ่งเจือปน การตรวจสอบคุณภาพข้าวแก่เกษตรกร ที่นำข้าวเปลือกมาเข้าร่วมโครงการตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2) มอบหมายให้คณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัด อคส. / อ.ต.ก. และกรมส่งเสริมการเกษตร ในระดับพื้นที่เป็นผู้พิจารณาคัดเลือกตัวแทนเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ประจำจุดรับจํานำที่สามารถดูแล ผลประโยชน์ของเกษตรกรได้อย่างแท้จริง และเจ้าหน้าที่ประจำจุดรับจํานำต้องสามารถแก้ไขปัญหา ในการรับจํานำแก่เกษตรกรได้ โดยให้มีการติดประกาศรายชื่อพร้อมรูปถ่ายเจ้าหน้าที่ อคส. / อ.ต.ก. ผู้ช่วยปฏิบัติงานของ อคส. / อ.ต.ก. ตัวแทนเกษตรกร และข้าราชการไว้ตลอดเวลา ให้เห็นชัดเจน รวมทั้งใน อคส. / อ.ต.ก. และเจ้าหน้าที่ประจำจุดรับจํานำต้องมีบัตรประจำตัวแสดงแก่เกษตรกร ณ จุดรับจํานำตลอดเวลาการรับจํานำ หากเกษตรกรมีปัญหาไม่ได้รับความเป็นธรรมให้ร้องเรียนผ่านสายด่วน 1569

ทั้งนี้ คณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัด อคส. / อ.ต.ก. จะต้องกำกับดูแลโรงสีที่เข้าร่วม โครงการ เจ้าหน้าที่ อคส. / อ.ต.ก. ที่ปฏิบัติงาน ณ จุดรับจํานำ และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องให้ ดำเนินการรับจํานำตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดโดยเคร่งครัด โดย อคส. / อ.ต.ก. จะต้องกำกับดูแลการ ออกใบประทวนส่งมอบเกษตรกร ภายใน 3 วันทำการ นับถัดจากวันรับมอบข้าวเปลือกจากเกษตรกร และให้ อ.ก.ส. เร่งรัด อ.ก.ส. สาขา ให้มีการจ่ายเงินให้แก่เกษตรกรภายใน 3 วันทำการ นับแต่วันที่ เกษตรกรนำใบประทวนมาจํานำ สำหรับการจัดส่งใบประทวนของ อคส. / อ.ต.ก. ในพื้นที่แต่ละ จังหวัด มอบหมายให้ อคส. / อ.ต.ก. จัดส่งใบประทวนที่มีหมายเลขกำกับไว้ชัดเจนให้ผู้ว่าราชการ จังหวัด ในฐานะประธานอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัดกำกับดูแล เพื่อป้องกันการทุจริตและใบประทวน สูญหาย

3) ให้คณะอนุกรรมการติดตามกำกับดูแล และให้เป็นธรรมแก่เกษตรกร ณ จุดรับ จํานำประกอบด้วยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมการค้าภายใน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อ.ก.ส. อคส. และ อ.ต.ก. เพื่อทำหน้าที่สุ่มตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ประจำจุดรับ จํานำ เช่น ผู้แทนเกษตรกร เจ้าหน้าที่ผู้ช่วยปฏิบัติงาน อคส. / อ.ต.ก. ตัวแทนภาคราชการ ซึ่งต้องอยู่ ปฏิบัติที่จุดรับจํานำตลอดเวลาที่กำหนด เพื่อดูแลให้เป็นธรรมแก่เกษตรกรในการชั่งน้ำหนัก วัดความชื้น สิ่งเจือปน และตรวจสอบคุณภาพข้าว เป็นต้น

4) ส่วนภูมิภาค ให้คณะกรรมการฯ ระดับจังหวัดร่วมกับกระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงพาณิชย์ ดำเนินการวางระบบการรับจำนำ และประชาสัมพันธ์ประชุมชี้แจงการดำเนินโครงการรับจำนำข้าว การออกหนังสือรับรองเกษตรกร การกำกับดูแลการรับรองโรงสี/โกดังกลาง การดำเนินการรับจำนำของโรงสี การจัดสรรใบประทวนให้แก่โรงสีที่เข้าร่วมโครงการในจังหวัด การตรวจสอบสต็อกข้าวสารที่โกดังกลาง รวมถึงการระบายข้าวเปลือก ทั้งนี้จะต้องกำกับดูแลและแก้ไขปัญหาการสวมสิทธิ และการปลอมปนข้าว ทั้งนี้ขอให้แต่งตั้งคณะทำงานฯ ระดับอำเภอเพื่อช่วยจังหวัดตรวจสอบการดำเนินโครงการของโรงสีที่อยู่ในอำเภอเป็นระยะและต่อเนื่อง โดยจะจัดสรรค่าใช้จ่ายให้ตามความเหมาะสม พร้อมรายงานให้ฝ่ายเลขานุการ กษช. ทราบต่อไป

5) ส่วนกลาง ฝ่ายเลขานุการ กษช. ทำหน้าที่แจ้งมติ กษช. กำหนดแนวทางการปฏิบัติ และกำกับดูแล และประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่จังหวัดที่มีเขตติดต่อชายแดน เพื่อป้องกันการลักลอบการนำข้าวเปลือกจากประเทศเพื่อนบ้านมาเข้าร่วมโครงการ รวมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์การวัดความชื้นข้าวเปลือก และสิ่งเจือปน เพื่อให้เกษตรกรได้รับความเป็นธรรม และให้มีการปฏิบัติเป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยจะเผยแพร่ทางเว็บไซต์ www.dit.go.th

ทั้งนี้มอบหมายให้ผู้ที่ได้รับมอบอำนาจจากหน่วยงาน อคส. / อ.ต.ก. หรือฝ่ายเลขานุการ กษช. เป็นผู้แจ้งความดำเนินคดีกับผู้เกี่ยวข้อง กรณีการตรวจสอบพบการทุจริต

6) กระทรวงมหาดไทย กำกับดูแลการทำงานของคณะอนุกรรมการฯ ระดับจังหวัด อย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะการออกหนังสือรับรองเกษตรกร การให้บริการเกษตรกร ณ จุดรับจำนำ การเก็บรักษาข้าวเปลือกของโรงสี และการเก็บรักษาข้าวสารในคลังกลาง

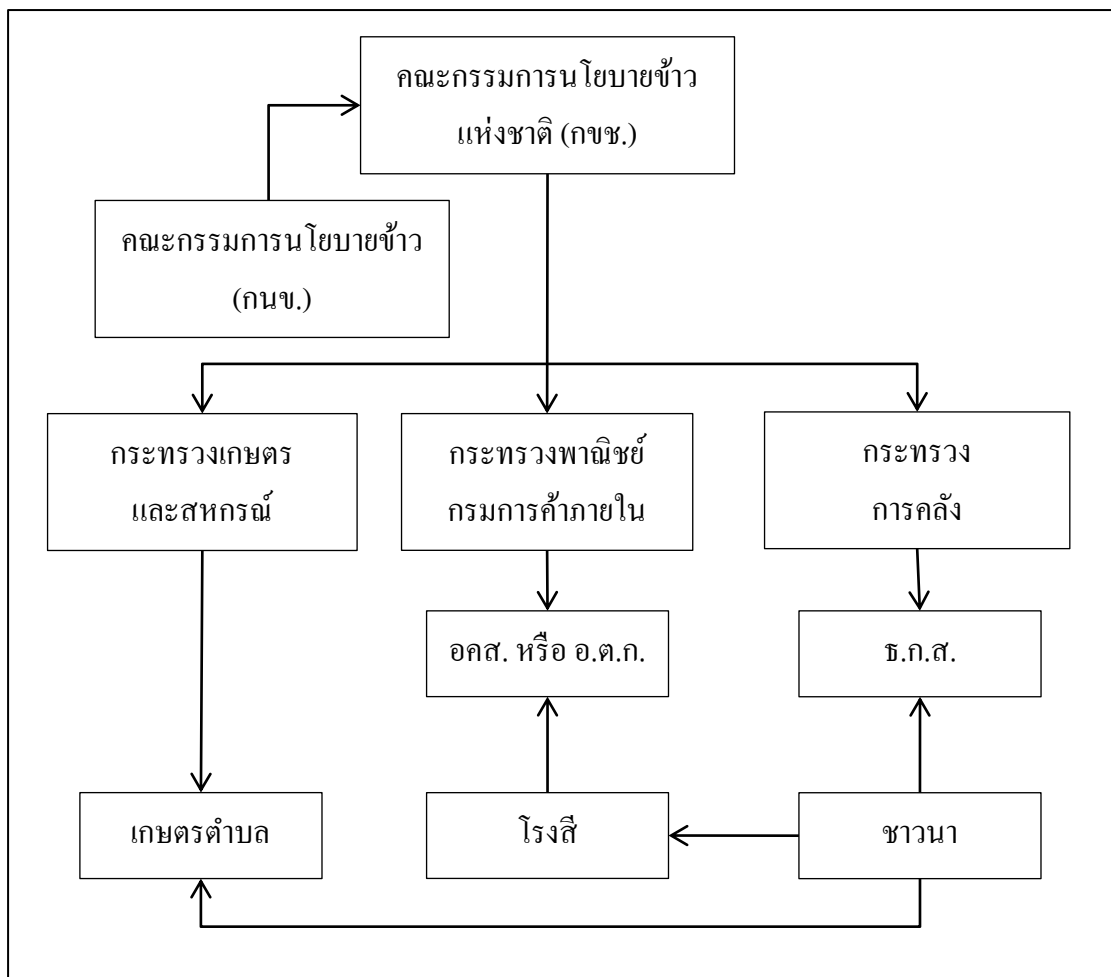
7) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กำกับดูแลการออกหนังสือรับรองเกษตรกร โดยต้องออกหนังสือรับรองให้ตรงตามข้อเท็จจริงทั้งรายชื่อเกษตรกร พื้นที่เพาะปลูก ชนิด และปริมาณผลผลิตข้าว โดยต้องกำหนดผู้รับผิดชอบในการออกหนังสือรับรองไว้อย่างชัดเจน

8) คณะทำงาน หรือหน่วยงานปฏิบัติการพิเศษ ประกอบด้วย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเจ้าพนักงานตำรวจ เพื่อประสานงาน และตรวจสอบการดำเนินการโครงการรับจำนำข้าวเปลือกของรัฐบาล โดยกำหนดขอบเขตการปฏิบัติการตรวจสอบให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ที่มีจุดรับจำนำ และคลังกลาง และให้รวมถึงการตรวจสอบคุณภาพข้าวสารของชุดตรวจข้าว กรมการค้าต่างประเทศด้วย (กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์, 2555, หน้า 1-9)

กล่าวโดยสรุป ขั้นตอนการกำหนดนโยบาย คณะกรรมการนโยบายข้าว (กนช.) จัดทำแผนงานเสนอให้คณะกรรมการนโยบายข้าวแห่งชาติ (กชช.) อนุมัติ คณะกรรมการนโยบายข้าว (กนช.) โดยนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน ทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและอนุมัติโครงการดำเนินงาน รูปแบบ วิธีการ กฎระเบียบ หน่วยงานรับผิดชอบ

ขั้นตอนการดำเนินโครงการ กระทรวงพาณิชย์ โดยกรมการค้าภายในดำเนินการรับจำนำข้าวเปลือก องค์การคลังสินค้า (อคส.) และองค์การตลาดเพื่อเกษตรกร (อ.ต.ก.) ดำเนินการรับจำนำใบประทวนสินค้า กระทรวงการคลัง จัดหาเงินทุน และจ่ายเงินรับจำนำ โดยผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมส่งเสริมการเกษตร ดำเนินการไปตามสายงาน คือ เกษตรจังหวัด ต่อไปที่เกษตรอำเภอ และสุดท้ายที่เกษตรตำบล ในการทำหน้าที่ขึ้นทะเบียน และออกใบรับรองเกษตรกร เพื่อเป็นการรับรองสิทธิเกษตรกรในการเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวเปลือก

หน่วยงานของรัฐบาลที่ดำเนินการโครงการรับจำนำข้าวเปลือก และผู้เกี่ยวข้อง ดังแสดงในภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 หน่วยงานที่ดำเนินนโยบายการรับจำนำข้าว.

ที่มา : สรุปโดยผู้วิจัย.